

TE VOET
VAN AMSTERDAM
NAAR
ARNHEM

A.N.W.B.
TOERISTENBOND
VOOR NEDERLAND.

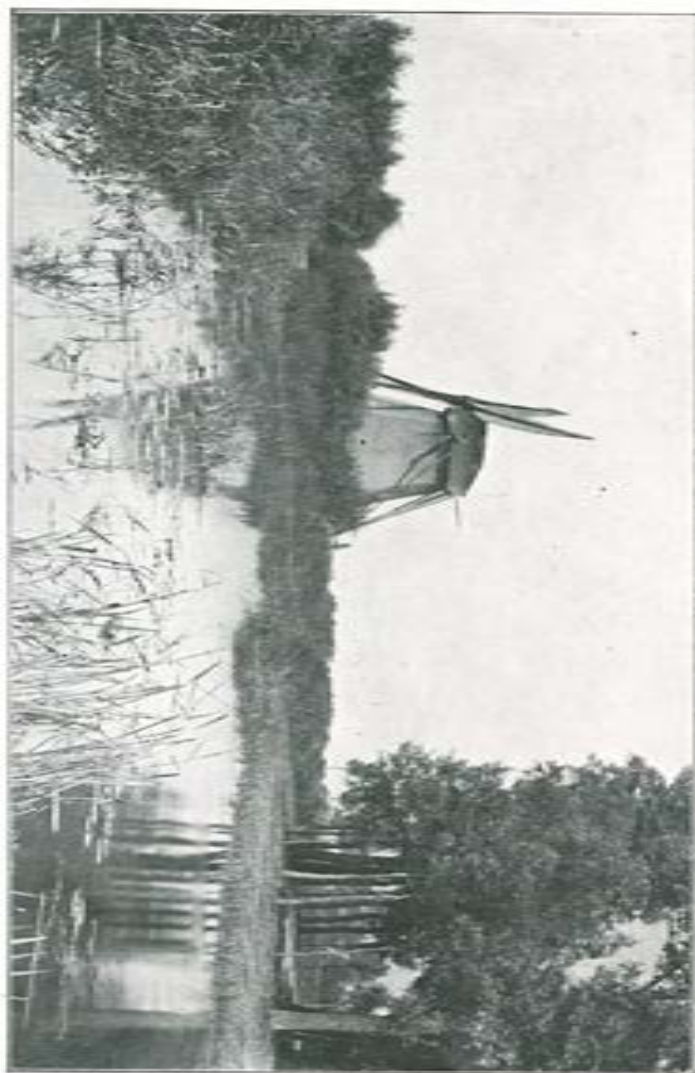
A. N. W. B.
TOERISTENBOND VOOR NEDERLAND

TE VOET

VAN

AMSTERDAM NAAR ARNHEM

DERDE DRUK

Aan het Gooi.

WANDELEN.

Is dit reactie?....

In het moderne jaar 1914 verschijnt een handboekje, waarin de beschrijving voorkomt van een weg, welke moet worden..... bewandeld!

En we slaan, met een hyper-nervuus gebaar van allermodernste verbazing, de handen boven ons hoofd samen, en richten de oogen met een languisanten blik naar onze voeten, — wát! wordt er nog gewandeld in deze wereld, en waagt men het in de twintigste eeuw, onze aandacht te vragen voor zoo iets barbaarsch als het zich-voortbewegen-per-voet?

We stappen af van onze met drie versnellingen windvlugge fietsen; we zetten even den motor af onzer benzine-booten; we klemmen de remmen aan onzer auto's; we zweven even per aëroplane in glij-vlucht uit de hemelen onlaag, om ons toch wel goed te overtuigen, dat dit boekje geen pré-historische opgraving is uit eeuwen geleden.

Neen, hier is het, in on-klassiek gewaad, als hedendaagsche uitgave, kers-versch door de nieuwste rotatie-drukpersen afgeleverd: het handboekje voor wandelen!

We nemen het op, vervuld nog van een teer gevoel vol pitter; we doorbladeren het, gelijk wij met eenig ontzag een handschrift in spijkerschrift bevingeren; we lezen het, in den vroemen trant, waarmede wij de oode hand-brevieren spellen der middel-eeuwsche kloosterbroeders...

Wandelen,... wandelen,... wandelen!

Er bestaat dus, in onzen van razend-snelle, hedendaagsche ver-

voermiddelen overvullen tijd nog zoo iets, wat ons vriendelijk tegenlacht, en dat, als een verouderd begrip, ons hergeeft het rustige, genoegelijke, gemoedelijke, gevaarlooze, haastlooze, zenuw-stillende, eetlust-opwekkende, gezonden-slaap-bevorderende, humeur-verbeterende, hartstocht-temperende, altruïsme-steekende, menschen-min-verhoogende, tot de natuur-terug-brengende, van liefde tot God en Wereld omjuichende genot, wat wandelen heet?

Hoe! Wij leeren uit dit wandelboekje, dat er van het bijna aan onze vaderlandsche westgrens liggende Amsterdam, tot het aan de niet-verre oostgrens lokkende Arnhem, een grillig slinger-net zich weeft van stille, rustige, weinig begane, dikwijls geheel onbekende, stellig wel zelden door onze voeten betreden, aanbiddelijk mooie, wandelwegen!

Dit boekje wil ons vertellen, hoe, door de ijverige zorgen van den A. N. W. B., — onze zoo dikwijls, en nooit genoeg geprezen Toeristenbond voor Nederland, — een wandelweg is uitgezet tusschen deze beide hoofdplaatsen, loopende door drie van onze in natuurschoon gloriënde provincies.

Wij lezen in de volgende bladzijden, dat er overal langs den wandelweg duidelijke wegwijzers zijn aangebracht, die in tijds- of afstands-aanwijzingen tot veilige gidsen strekken;... dat er overal, waar het slechts pas geeft, steenen tafelen opgesteld staan, waarop de beeldhouwer het silhouet van den wijden panorama-cirkel beitelde, zoodat wij van den steen kunnen aflezen de namen der kerktorens van steden en gebuchten, uren ver in het rood;... dat er natuur-monumenten en geschiedkundige merkwaardigheden te kust en te keur overal voor het bewonderen zijn;.... dat, waar men slechts wil, de pleisterplaatsen, rustiek of up-to-date, den wandelaar rust en lust bieden; dat...

..... de ruim veertig bladzijden van het hier-volgende boekje over den eersten officiëlen wandelweg vanwege den Nederlandschen Toeristenbond zijn daar, om ons uitvoerig te vertellen wat men weten wil over een wandeling van Amsterdam naar Arnhem.

Wij gaan dus weer wandelen!

De verwende, de ontwende beenen nemen we weer op!

Naar de plichtig-oude, maar voor ons heerlijk-nieuwe wandelpaden zoeken wij weer!

Aan het eind van den krachtigen dagmarsch zitten wij neer, verbaasd, getroffen, eigenlijk zelfs wat beschaamd, dat wij uit

een van wetenswaardigheden overvol handboekje moesten leeren, dat er nog zooiets bestaat als wandelen; — en de van gezonde moeheid tintelende beenen strekken wij uit onder de tafel der gezelligheid, en mijneren voor ons heen, hoe goed het is, herinnerd te worden, dat er die vergeten, maar herboren heerlijkheid tot ons werd teruggebracht van weer door ons eigen land te kunnen gaan,... al wandelend.

Wandelaar, langs de nieuw-geopende Hollandsche wandelwegen, groet en heil!

Op! ter wandeling!

Mei, 1914.

JAN FEITH.

Aan het Gein.

Afstandstabel.

Afstanden van plaats tot plaats in K.M.	PLAATSNAMEN.	Afstanden van AMSTERDAM in K.M.	Afstanden van ARNHEM in K.M.	TOELICHTINGEN.
	Amsterdam, einde lijn 3 ¹⁾		153.1	
3.8	Diemerbrug	3.8	149.3	
5.5	Geinbrug	9.3	143.8	
3.5	Café Vink	12.8	140.3	
2.0	Vechtdijk bij Nigtevecht	14.8	138.3	
0.5	Voetveer	15.3	137.8	
2.8	Nederhorst den Berg . .	18.1	135.0	
3.9	Ankeveen	22.0	131.1	
3.0	's Graveland	25.0	128.1	
3.0	Melkhuis	28.0	125.1	
1.9	Kerkbrink (Hilversum) .	29.9	123.2	
9.2	Lage Vuursche (Uitsp.) .	39.1	114.0	
4.0	Straatweg Baarn-de Bildt bij den Tol (Herberg)	43.1	110.0	
2.9	Halte den Dolder (Padua)	46.0	107.1	
2.1	Bosch en Duin (Uitsp.) .	48.1	105.0	
1.5	Huis ter Heide (Uitsp.) .	49.6	103.5	
4.7	Zeist	54.3	98.8	
3.7	London (Herberg) . . .	58.0	95.1	
5.1	Pyramide (Orienteerta- fel)	63.1	90.0	
0.4	Pyramide (Uitsp.) . . .	63.5	89.6	
0.7	Koepel van Stoop ²⁾ . .	64.2	88.9	
2.6	Poort bij Maarn	66.8	86.3	
1.3	Maarsche Berg	68.8	85.0	
3.7	Straatweg Driebergen- Doorn	71.8	81.3	
2.0	Doorn	73.8	79.3	
1.8	Uitzichtoren de Kaap .	75.6	77.5	
4.1	Maarsbergen (Orienteer- tafel)	79.7	73.4	
2.8	Graf van Nellesteyn (Melkhuis)	82.5	70.6	

¹⁾ Van het einde
van lijn 9 is de af-
stand tot Diemer-
brug 0.1 K.M. min-
der.

²⁾ Ongeveerd
het tijdstip van den
wandelweg naar
den Koepel, 250 M.

Afstanden van plaats tot plaats in K.M.	PLAATSNAMEN.	Afstanden van AMSTERDAM in K.M.	Afstanden van ARNHEM in K.M.	TOELICHTINGEN.
0.3	Koepel van Lombok . .	82.8	70.3	
0.4	Uitzichtoren van Dam (Orienteertafel)	83.2	69.9	
2.0	Engelsche Berg	85.2	67.9	
4.0	Amerongen	89.2	63.9	
2.2	Koepel van Eyck (Thee- huis)	91.4	61.7	
5.1	Amerongsche Berg (Ma- nege)	96.5	56.6	
5.2	Hotel Berg en Bosch . .	101.7	51.4	
1.6	Wielingsheuvel (Oriën- teertafel)	103.3	49.8	
3.7	Jodenbergje	107.0	46.1	
1.9	Rhenen	108.9	44.2	
2.4	Koningstafel (Orienteer- tafel)	111.3	41.8	
0.9	Grebbe (Hotel)	112.2	40.9	
5.2	Wageningen (Hotel de Wereld)	117.4	35.7	
2.7	Wageningse Berg (Ho- tel met terras)	120.4	33.0	
0.9	Watertoren met Belvé- dère	121.0	32.1	
3.3	Nol in 't Bosch (Hotel) .	124.3	28.8	
5.4	Heelsum (Kerk)	129.7	23.4	
1.2	Noordberg (Uitzicht) .	130.9	22.2	
2.3	Doorwerth (de Zalmen Uitsp.)	133.2	19.9	
0.4	Doorwerth (Kasteel) . .	133.6	19.5	
4.4	Westerbouwing (Uitsp., Orienteertafel)	138.0	15.1	
3.4	Oosterbeek	141.4	11.7	
4.5	Warnsbom	145.9	7.2	
4.7	Sonsbeek (Belvédère) .	150.6	2.5	
2.5	Arnhem (Station) . . .	153.1		

Gemiddeld kan men rekenen 12 minuten per kilometer, goede voetgangers minder, minder goede meer; met de aangegeven afstanden kan men dus zelf nagaan hoeveel tijd men voor het bereiken van een of andere plaats zal noodig hebben.

Hierbij is met rusten en met kijken op mooie punten geen rekening gehouden.

Verdeeling in 5 dagmarschen.

1 ^e dag.	Amsterdam—Hilversum	29.9 K.M.
2 ^e „	Hilversum—Zeist	24.4 „
3 ^e „	Zeist—Amerongen	34.9 „
4 ^e „	Amerongen—Wageningen	28.2 „
5 ^e „	Wageningen—Arnhem	35.7 „
		153.1 K.M.

Verdeeling in 6 dagmarschen.

1 ^e dag.	Amsterdam—Hilversum	29.9 K.M.
2 ^e „	Hilversum—Zeist	24.4 „
3 ^e „	Zeist—Doorn	19.5 „
4 ^e „	Doorn—Berg en Bosch	27.9 „
5 ^e „	Berg en Bosch—Nol in 't Bosch	22.6 „
6 ^e „	Nol in 't Bosch—Arnhem	28.8 „
		153.1 K.M.

Eenige wenken.

Nu de Wandelweg Amsterdam—Arnhem veel brengt tot beoefening van het haast in onbruik geraakte toerisme te voet, is het niet overbodig te wijzen op eenige punten, die bij een voetreis in acht moeten worden genomen.

In de eerste plaats wijdt men bijzondere aandacht aan het:

SCHOEISEL. Dit moet goed ingeloopt zijn, van stevige zolen voorzien, goed sluitend om de wreef, doch van voren breed, zoodat de teenen ruimte hebben. Hiervan hangt zeer veel af; de kleinste verwonding aan den voet door drukken of schuren van het schoeisel, is in staat de geheele voetreis te bederven. Vele voetreizigers zijn gewoon de voeten 's morgens en 's avonds met brandewijn of anderen alcohol te wasschen.

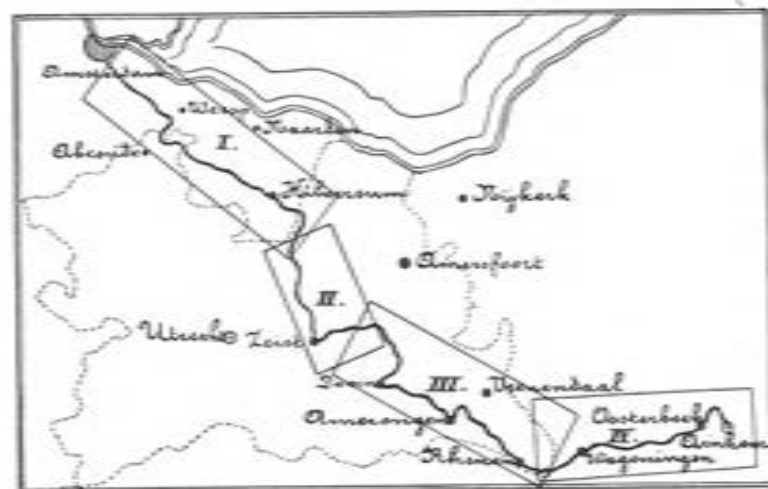
DAGMARSCHEN. Eenige voorafgaande oefening is wel gewenscht. Bestaat daartoe geen gelegenheid, dan beginne men met zeer kleine dagmarschen. Voor eenigszins geoefenden is de tocht gemakkelijk in vijf of zes dagen te maken, volgens de op blz. 10 achter de afstandstabel aangegeven indeelingen, waarbij rekening is gehouden met de plaatsen, waar het beste nachtlugies verkrijgbaar is. Echter vindt men ook in verschillende tusschengelegen plaatsen een goed onderkomen. De hotels zijn in de wegbeschrijving genoemd met vermelding van de telefoonnummers, daar in het drukke seizoen vooruitbestelling raadzaam zal zijn.

Men beginne bij voorkeur 's morgens vroeg, en vermijde het loopen onmiddellijk na een maaltijd, hetgeen zeer vermoeiend is. Tijdens de warmste uren van den dag neme men bij voorkeur

rust. Vergezichten zijn 's morgens en 's avonds meestal veel mooier dan bij hoogen zonnestand.

KAARTEN. Hierachter vindt men vier nauwkeurige kaarten, schaal 1/50.000, waarop de wandelweg met rood is aangegeven en voorts alles vermeld is, wat den wandelaar belang kan inboezemen.

Deze kaarten zijn zoodanig ingericht, dat men ze onder de wandeling nooit behoeft uit te vouwen, doch het gedeelte, dat men raadplegen wil, steeds kan openslaan, zooals de bladen van een boek. Als men thuis den gids raadpleegt, kan men de kaart echter gemakkelijk uitvouwen.

Schaal 1:800.000.

BAGAGE. Velen zullen er de voorkeur aan geven, alles zelf mee te nemen, om vrij te blijven in de keuze van het nachtverblijf. Men beperke zich dan echter tot het strikt noodige en bedenke, dat de kunst van een reistasch te pakken voornamelijk daarin bestaat, dat men weet, wat men er uit kan laten. De in het buitenland algemeen gebruikelijke rugzak is verre te verkiezen boven een handtaschje.

Zendt men de bagage vooruit, dan kan men natuurlijk wat

meer meenemen. Van Amsterdam naar Hilversum geschiedt de verzending per Hollandsche Spoor. Van Hilversum naar Zeist eveneens per H. H. S. tot Utrecht, en verder per tram naar Zeist. Voorbij Zeist is de Ooster Stoomtram het aangewezen vervoermiddel. Als men zijn koffertje 's morgens voor 12 uur aan een der agentschappen bezorgt, kan men er op rekenen het 's avonds ter bestemmingsplaats te vinden. Des Zondags vervoert de Stoomtram echter geen goederen, de H. H. S. alleen als bestelgoed snelverkeer en wel met expresse bestelling, als men ze bezorgd wil hebben, anders kan men ze aan de bagagebureaux afhalen.

PROVIAND medenemen is in het algemeen onnoodig. De weg is zoo gekozen, dat men een voldoende aantal hotels en koffiehuisen passeert. Wie toch iets wil medenemen, zij met nadruk gewaarschuwd tegen het wegwerpen van papier, schillen, flesschen, enz. Dit is een ergerlijk misbruik, een van de voornaamste redenen, waarom zoo veel bosschen voor het publiek gesloten worden. Men werpe dergelijke zaken in de daartoe bestemde manden, die op verschillende punten langs den wandelweg zijn geplaatst, of wel, men neme ze mede tot men een geschikt plaatsje vindt, waar men ze, zonder iets te beschadigen, in den grond kan begraven.

Aangezien de wandelweg voor een zeer groot deel loopt over particuliere terreinen, waarvan de eigenaren welwillend toestemming hebben gegeven de wandeling door hun eigendommen te leiden, wordt den wandelaars uitdrukkelijk aanbevolen, alles na te laten wat oorzaak zou kunnen zijn, dat een eenmaal verkregen vergunning zou worden ingetrokken. Men late na planten te beschadigen, takken of bloemen af te snijden, die zeer dikwijls een eind verder reeds weer worden weggeworpen.

HONDEN mag men nergens medenemen; deze zijn oorzaak, dat allerlei wild wordt opgejaagd, waarin vele eigenaars een reden vinden hun terreinen te sluiten. Ziet men wild, men late het stil loopen; dikwijls heeft men daardoor de gelegenheid de dieren in hun natuurstaat waar te nemen.

RIJWIELEN late men eveneens thuis. Vooreerst, omdat het wielrijden in de meeste bosschen streng verboden is, maar bovendien, omdat vele paeden er totaal ongeschikt voor zijn, en

het medevoeren van een rijwiel door het geaccidenteerd terrein uiterst vermoeiend is.

ROOKEN is in sommige bosschen en heiden verboden met het oog op het brandgevaar. Daar zijn bordjes met het opschrift: „niet rooken“, onder de gewone bordjes aangebracht.

Ook elders evenwel zij men met lucifers en rookmateriaal uiterst voorzichtig. In den zomer zijn dennenbosschen, eikenhakhout en heidestruiken, vooral na droogte, zeer brandbaar, zoodat een achteloos weggeworpen brandend voorwerp groote schade kan aanrichten. Het beste zou zijn in bosschen en heide maar eens niet te rooken.

TOEGANGSKAARTEN. Verschillende gedeelten van den weg zijn alleen toegankelijk voor hen, die zich aan het Secretariaat van den Bond, Laan Copes van Cattenburch 64, Den Haag, voorzien hebben van een op naam gestelde toegangkaart. Men denke er dus aan, zoodanige kaart tijdig aan te vragen, daar men anders gevaar loopt door een veldwachter bekeurd te worden in terreinen, die feitelijk verboden zijn.

Bij Nigtevecht.

Korte beschrijving van den wandelweg.

De wandelweg Amsterdam—Arnhem is aangeduid door bordjes van onderstaand model, bestaande uit een blauwen driehoek op

een wit veld, die op ± 2 M. hoogte aan boomen, palen, enz. zijn bevestigd.

De bordjes met twee plaatsnamen onderaan, zullen geleidelijk vervangen worden door wegwijzertjes met een plaatsnaam zooals bij den 2en en 3en wandelweg worden gebezigd.

Voorts zijn er een aantal grotere bordjes geplaatst, waarop ook de afstanden naar de naastbijgelegen plaatsen zijn vermeld. De plaatsen en nummers van deze afstandswijzers zijn op achterstaande kaarten aangeduid.

In de bebouwde kom der gemeenten zijn niet overal bordjes geplaatst; in dezen gids is telkens aangegeven, waar zij aanvangen. Ook op enkele gedeelten van den wandelweg, waar geen bordjes konden worden aangebracht, is dit in deze gids vermeld.

Wanneer men, buiten de kom der gemeenten, den wandelweg

volgende, een kruispunt of zijweg mocht ontmoeten, waar de blauwe driehoek ontbreekt, omdat deze door baldadigheid of andere redenen is verwijderd, wordt een ieder verzocht, hiervan zoo spoedig mogelijk mededeeling te doen aan het Hoofddconsulaat van den Bond, Keizersgracht 494, Amsterdam. Als algemeene regel geldt, dat men bij kruisingen rechtuit gaat, indien niet anders is aangeduid.

De aanduiding van den wandelweg noemt een aanvang te Amsterdam bij het einde der tramlijn 9, Linnaeusstraat. Van hier gaat de route over de ringvaart langs het oude „Rechtshuis” en door de aan Amsterdammers zoo bekende Watergraafsmeer, die echter reeds zeer veel van zijn aantrekkelijkheid heeft verloren, sinds de verbeterde verkeersmiddelen het verblijf in verderaf gelegen streken mogelijk hebben gemaakt. Van de vroeger zoo talrijke buitenplaatsen zal Frankendaal weldra het eenig overblijfsel zijn. Het bekende Rosenburgh zal spoedig ook tot het verleden behooren, misschien dat alleen de naam nog bewaard zal blijven. Bij het einde van de Watergraafsmeer passeert men opnieuw de eregenoemde ringvaart en komt dan weldra in Diemerbrug, waar men, na de brug te zijn overgegaan, het zoogenaamde zandpad betreedt. Deze weg, in beheer bij de gemeenten Amsterdam en Weesp, loopt langs de Weespertrekvaart, de oude „Keulse Vaart”, vóór de opening van het Merwedekanaal de groote verbindingsweg met den Rijn.

Bij Schoonoord, dat ook reeds voor een groot gedeelte van geboomte is beroofd, volgen we het Gein, welks oevers bezaaid zijn met prachtige boerderijen, tot aan Café Vink, aan liefhebbers van watertochtjes vanuit Amsterdam wel bekend. Door den tol en langs de Velderslaan, gaat het verder naar Nigtevecht. Voordat men het dorp bereikt, gaat men de drie bruggen over Merwedekanaal en zijkanaal over. De groote schutsluis is gebouwd tijdens den aanleg van het Merwedekanaal. Dit zou hier uitmonden in de Vecht, waarvan men de scherpe bochten wilde afsnijden. Intusschen werd later besloten tot het graven van een afzonderlijk kanaal, evenwijdig aan de Vecht, naar den Vaartschen Rijn voerbij Utrecht. De sluis bij Nigtevecht was toen echter reeds gereed en werd dus vrijwel nutteloos. Het kostbare werk dient thans alleen als verbinding tusschen Vecht en Merwedekanaal.

Te Nigtevecht verdient het oude kerkje een nadere beschouwing, noowel in- als uitwendig. Het dateert van 1677; het vorige kerkje van Nigtevecht of Niftarlake werd door de Franschen

Ankeveen.

in 1673 met het dorp verbrand. Boven de familiebanken vindt men het wapen van den ambachtsheer, nu wijlen Jhr. Mr. J. S. Huydecooper van Maarsseveen en Nigtevecht, langs de wanden vele oude wapenschilden. Het koperwerk is van 1650 en 1670. Voorbij café Bernsen langs de monumentale pomp, ter gedachtenis aan den heer M. N. de Pré, gaan we rechtsaf naar het overzetsteer over de Vecht. Hier is een bel geplaatst om te kunnen waarschuwen, dat men overgezet wenscht te worden.

Bij het motorgemaal de Kuyper, dat ons er aan herinnert, dat we in het echte polderland wandelen, bereiken we den rechteroever van de Vecht, die zuidwaarts gevolgd wordt langs een aardig wilgenlaantje. In den wintertijd, als de noordwestenwinden beletten, dat het water van de Vecht bij Muiden in de Zuiderzee wordt geloosd, loopt het rivierwater wel eens over dit pad heen en in de polders terug. Dan is het er niet zoo aangenaam wandelen; maar het aardige gezicht op Nigtevecht aan de

overzijde der rivier blijft. Iets verderop in het N.-O. is Weesp met zijn fabrieksschoorsteen zichtbaar.

Weldra nemen we afscheid van de Vecht en komen langs den Torenweg in Nederhorst den Berg, waar het op een natuurlijke hoogte gebouwde oude kerkje onze aandacht trekt. Die hoogte is vermoedelijk een overgebleven hoogte van zeer ouden datum, het kerkje zelf moet nog ouder zijn dan het ter rechterzijde staande kasteel Nederhorst, dat oorspronkelijk uit de 10e of 11e eeuw dateert en thans bewoond wordt door den Baron van Lynden van Nederhorst. Na voorlangs het kasteel te zijn gewandeld, komen we spoedig in Nederhorst den Berg, gebouwd langs beide oevers van de Roervaart of Nieuwe Vecht, welke door een flinke ijzeren ophaalbrug zijn verbonden. Wij gaan over deze brug en over een kleine houten ophaalbrug, en slaan dan rechtsaf het Bergsche pad in, dat door de Spiegel- en Stichtsch-Ankeveensche plassen loopt. Hoewel dit ook polderland is, verschilt de natuur hier geheel van die in de andere polders; men zie eens goed rond

In het Spanderswood.

en zal, wat fauna en flora betreft, hier heel veel overeenkomst aantreffen met het Naardermeer. Vroeger schijnen deze gronden te zijn afgeveend.

Bij helder weer is van dit Bergsche pad de Dom van Utrecht te zien, terwijl in N.-W. richting de torens van Bussum en Naarden zich tegen den horizon afteekenen. Ongeveer halverwege

Bij de Lage Vuursche.

het pad bij „de Goch” worden we overgezet, bereiken een half uurtje verder Ankeveen, dat wij links laten liggen en gaan langs de Ankeveensche Vaart naar 's-Graveland, het dorp aan den rand van het Gooi, dat zoo gezocht was door de Amsterdammers der 17e en 18e eeuw, getuige de vele groote buitenplaatsen¹⁾, die men er nu nog aantreft. (Hotels „Van ouds het Rechthuis” [telefoon Hilversum 1012], en „Het Wapen van Amsterdam”.) 's-Graveland, gelegen langs de 's-Gravelandsche Vaart, is ongeveer 1634 door P. C. Hooft, Drost van Muiden, gesticht. Het vele water en weiland trok de Amsterdammers aan, die hier hun watertochties niet behoeften te missen.

¹⁾ O. a. de Trompsburg, het verblijf van den admiraal Cornelis Tromp. Bekend is de rode koepeltraal, waar nog vele schilderijen aan Tromp herinneren. Wanneer men den Trompsburg wil bezichtigen, moet men rechts de hoofdstraat volgen en bij den tuinbaas van het buiten goed „Gooiland” den sleutel vragen; met een en ander is vanaf de Herberg „Quatre Bras” al spoedig 1½ uur gemoed.

Na de brug te zijn overgegaan, kruisen we de dorpsstraat en slaan we den binnenweg naast de herberg Quatre Bras in, welke weg over de terreinen van den Sperwershof van Baron Röll voert. Deze weg loopt door weilanden, met op den achtergrond het hooge geboomte van de buitenplaatsen Boeckstein (links) en Spanderswoud (rechts), die in het najaar een buitengewoon rijkdom van herfsttinten vertoonen, en brengt ons naar het schoone Spanderswoud van den heer A. J. Blaauw. Het polderland zeggen we nu vaarwel; wij zullen dit op de verdere wandeling bijna niet anders zien dan in de verte.

Langs heerlijke boschpaden, afgewisseld door sparrenlanen, over het bruggetje van den vijver en langs de zanderij van Jhr. Six, op Jagtlust, naderen we Hilversum. Men vergis zich hier niet, het bruggetje over zijnde, loope men rechtuit, totdat men wederom de bordjes bij den Doodweg (Oude 's-Gravelandsche weg, aantreft. Voorbij het Hotel Melkhuys (tel. 372) en door het villapark om den Trompenberg, bereiken we op het einde van den „Koepelweg" de Ceintuurbaan, waar men plot-

Bij de Lago-Vuursche.

seling een prachtig uitzicht heeft op de Laarderbeide met Bussum, 't kamp van Laren, Laren en Blaricum op den achtergrond. Even verder, waar men den Hoogen Naarderweg bereikt, heeft men

nogmaals hetzelfde vergericht. Laatstgenoemden weg volgende, komt men in het centrum van Hilversum, de 's-Gravelandsche weg, met zijn prachtig geboomte, en op de Kerkbrink. (Hotels

Bidtsche straatweg.

te Hilversum: Hotel „Hof van Holland" [tel. 24]. Hotel en Kurhaus Trompenberg [tel. 23]. Hotel „Het Goodland" [tel. 336].)

Hilversum, het middelpunt van het Gooi, is al bijna een stad geworden; hoewel het eenige eeuwen oud is, zou men dit aan het uiterlijk niet zeggen. Het oudste deel is de Groest, die midwaarts Emmasstraat heet, een breede met boomen beplante dorpsstraat, waar nog geregeld markt wordt gehouden. De Kerkbrink is het middelpunt van het nieuwere Hilversum, waar het gemeentehuis en de Ned. Herv. Kerk staan; de toren, 42 M. hoog, is van veel ouderen datum dan de kerk zelf. Hilversum is op een heuvel gebouwd, waarvan drie toppen de namen dragen Trompenberg, Boonberg en Lindenberg. De Trompenberg, zoo genoemd naar den admiraal Tromp, heette vroeger de Hooge Drenik, en is thans geheel bebouwd.

Hilversum, in 1424 van Laren afgescheiden door Jan van Beieren, heeft als open plaats, in verschillende oorlogen veel te lijden gehad. Door branden in 1674 en 1676 zijn geen overblijfselen van vóór dien tijd aanwezig. Van oudsher is Hilversum bekend door lak- en tapijtfabrieken. De naam „Hilfersem" wordt na 1300 voor het eerst in oude kronyken aangetroffen.

In de onstroken zijn talrijke Gooische oadbeden gevonden, o. a. op de heide tusschen Hilversum, Laren en Bussum, en meer oostelijk, waar bij de 7 bergjes en den Aartjesberg vele grafheuvels zijn onderzocht.

Niet ver van daar, aan den weg naar Laren, vindt men ook het St. Jans Kerkhof, een oude offerplaats, waar de eerste christenkerk in deze streken heeft gestaan.

Van de Brink tot aan den overgang over de spoorbaan aan den Soestdijker Straatweg, vindt men de gebruikelijke bordjes niet, de weg is echter door de Bondswegwijzers aangeduid.

Bij het vertrek van Hilversum volgen we vanaf de Kerkbrink de Lange- en Emmastraat en Soestdijkerstraatweg, gaan de spoorbaan naar Utrecht over, en slaan ongeveer 150 M. verder in de Waldecklaan (links), onmiddellijk tot pal aan de rechterhand in, waarna weder de bekende blauwe driehoek ons rustig verder leidt. Over een stuk heide naderen we de bosschen van Boschrand en Heidepark,¹⁾ respectievelijk van Jhr.

Slot te Zeist.

Kretschmar van Veen en van de familie van de Wall Bake;

¹⁾ Boschrand en Heidepark zijn alleen toegankelijk voor hen, die zich aan het Secretariaat van den Bood, Laan Copes van Catlenborch 64 Den Haag, van een persoonlijke kaart hebben voorzien.

door mooie breede lanen en boschpaden van dennenbosch en zwaar opgaand geboomte en door het eenigszins golvende Oostelijke deel komen we aan de zoogenaamde „Hollandsche Sloot”

„Ma Retraite” bij Zeist.

of „de Gracht”, een zandweg die hier de grens tusschen Noord-Holland en Utrecht vormt. Even later steken wij een straatweg over, slaan spoedig weer linksaf, volgen een mooie rechte laan, door de bosschen van den heer F. H. D. Insinger van Fijenburg, naar de bekende zessprong van wegen, vanwaar verder de weg ons naar de Vuursche brengt. Wij gaan voorbij de zoogenaamde „Grot”, een gemetseld gewelf, en van daar naar de „Kapel” of „Hermitage”, een oud vervallen gebouwtje, schilderachtig gelegen aan een kleinen vijver tusschen mooi geboomte. Spoedig komen we nu aan den Drakenstein van de familie Bosch van Drakenstein, aan wie alle omliggende bosschen en terreinen behooren, en aan het eigenlijke dorpje de Vuursche, waar zich voor het logement van Oosterom de „Dolmin” bevindt, waarschijnlijk een offersteen uit vroeger tijden. De Vuursche heeft veel van het oude karakter behouden, maar juist daardoor heeft dit gehucht, gelegen midden in uitgestrekte bosschen, iets zeer aantrekkelijks.

De Vuursche wordt in tegenstelling met de „Hooge Vuursche”,

een buitenplaats aan den straatweg Hilversum—Baarn, ook wel Lage Vuursche geheeten. De naam is afkomstig van „Furs“, hetzelfde als Forest- of Forstwoud. De bosschen hier in den omtrek sloten vroeger aan bij het Gooier bosch, dat de geheele streek ten Zuiden van Hilversum bedekte, en waarvan de laatste boomen, volgens het verhaal, gediend hebben voor den bouw van het in 1601 opgerichte stadhuis te Naarden.

De Huize Drakenstein werd in zijn tegenwoordigen vorm gebouwd in 1640.

Ook hier in den omtrek zijn vele voorwerpen gevonden, afkomstig van de oude bewoners van het Gooi, o.a. in den Zwartten Berg bij de halte Hollandsche Rading, waar men diep in den grond een uit grotere en kleine steenklompen gebouwde muur heeft blootgelegd, die, te oordeelen naar de daar gevonden houtskool, vermoedelijk een offerplaats is geweest.

Bij de Vuursche hebben we het Gooi verlaten, en bevinden we ons op Utrechtsch grondgebied.

Waar rechts de Koude laan afgaat, nu voor een groot gedeelte van het mooie zware hout beroofd, volgen we een pad, dat zich door het beukenbosch slingert en op een mooie beukenlaan uitkomt. Na eenigen tijd verlaten we deze laan, om, na een dennenbosch te zijn doorgegaan, den grintweg te bereiken. Bij den tol volgen we een eind den straatweg, de zoogenaamde Praamgracht, die voor een groot deel loopt door de terreinen van Baron Boetzelaer van Eyckenstein, om verderop wederom een laan te volgen, die ons nogmaals voert door terreinen en bosschen van Drakenstein. Bij den tol op den straatweg de Bildt—Baarn uitkomende, volgen wij dien een eind Zuidwaarts en gaan verder door de bosschen op de Zwarte Heuvels en over de heide van den heer Chr. Pleines naar de Halte den Dolder. Na een eind den Dolderschen weg te hebben gevolgd, staan we aan het begin van een reeks van villaparken, waardoor Zeist aan de Noord- en Oostzijde is omgeven. Door de Vossenlaan in Bosch en Duin komen we aan de uitspanning van dien naam, gaan verder langs den Overtuin van „Zandbergen“ naar de halte Huis ter Heide, waar de locaalspoorweg Utrecht—

¹⁾ Het gedeelte de Vuursche tot aan Halte den Dolder is alleen toegankelijk voor hen, die zich bij het Secretariaat van den Bond, Laan Copes v. Cattenburch 64, Den Haag, van een persoonlijke kaart hebben voorzien.

Zeist wordt gekruist, en verder langs den Deijnselweg van Baron van Boetzelaer van Oosterhout tot aan het pompstation. Hier slaan we linksaf en gaan door het Schaerweijde-park langs Valckenboschlaan, Accacialaan en Lindelaan en langs het Station N. C. S. door de Donkere laan naar het Rond, het middelpunt van Zeist. (Hotel „Willemsen“, Hotel „Het Wapen van Zeist“ (tel. 9).)

Het plaatsje de Bildt, bekend om het Meteorologisch Instituut, dat sedert 1893¹⁾ hier gevestigd is, hebben wij rechts laten liggen. Zeist vormt het begin van de streek, die, loopende over en langs de Utrechtsche heuvelen, als „Stichtsche Lustwarande“

Vijver in het Zeisterbosch.

bekend staat. Staande op het Rond, de kom van het dorp, heeft men het gezicht op het Slot, gebouwd door een in de 14e eeuw uitgestorven adellijk geslacht, en later herbouwd door graaf Willem Adriaan de la Lek. De Slotlaan met de daaraan gelegen gronden, zijn door gravin Van Zinssendorff ongeveer in 1770 aan de Bernhutters afgestaan, die hier het uit twee gedeelten bestaande Broederhuis hebben gebouwd. De naam Zeist komt als „Seyst“ reeds voor in een oorkonde van 838, toen het vruchtgebruik van deze streek door den bisschop van Utrecht aan

¹⁾ Op 1 Mei 1897 officieel geopend.

graaf Rotgarijns werd geschenkt. Bovengenoemde Willem Adriaan de la Lek was een kleinzoon van Prins Maurits. In 1672 vestigde Lodewijk XIV in Zeist zijn hoofdkwartier.

Gezicht van de grafmonne van Nellesteyn.

Voor hen, die in Zeist nog een wurtje beschikbaar hebben, is het aan te bevelen, den straatweg naar Utrecht op te wandelen, waar vele fraaie buitenplaatsen, o. a. „la Reine” van den heer Van Marwijk Kooy, zijn gelegen, en daarna door de slotaan om het „Slot”, eigenaar de heer Mr. B. Labouchère, heen te wandelen, waar men aan de zuidzijde de mooie Koelaan, naar Bunnik, voerende, kruist. Door het „Broederlaantje” komt men in Zeist terug.

Bij het verlaten van Zeist betreden we door een prachtige breede laan het Zeisterbosch, eigendom van de gemeente Zeist, laten „Hoogbeek en Rooyen” en „Pavia” rechts liggen en wandelen langs den grooten vijver en de „Koekepan”, een vijvertje, om zijn vorm zoo gebeeten, en langs verschillende paden en voorbij de „Zwitserische Kade”, waar eenige boerenwoningen staan, naar den Woudenbergsechen straatweg. Gaat men voorbij de Koekepan linksaf dan kruist men al spoedig den Woudenbergsechen straatweg en komt men bij de uitspanning „Het Jagers huis”, waar het goed rusten is. Vanaf de herberg „London” van J. de Sain, waarmede het wel waard is een praatje te maken,

volgen we dezen prachtig beschaduwden rijweg tot aan de eerste bocht, en slaan den links gaanden boschweg in, de Treckerlaan, waardoor we nu gekomen zijn in de bosschen van de heeren de Beaufort, welke zich tot de Halte Maarn uitstrekken. Breede lanen met hooge beuken wisselen af met donkere door dennenbosschen voerende paden, met hier en daar een mooi kijkje in het verschiet.

Kort voor de Piramide bereikt wordt, kruisen we het oude „Erieberger spoor”, waar voor het eerst weder een ruim en vrij uitzicht wordt verkregen op de Leusdensche Heide, het oefeningsterrein van het Amersfoortsche garnizoen, volgen een eind den zuidrand van deze heide, de Stroep, en daarna, zuidwaarts gaande, de Piramide te bereiken, het eerste van de reeks prachtige uitzichtspunten waarlangs de wandeling ons zal voeren. Wanneer we straks de gelijknamige uitspanning voorbij komen, vinden we in de gelagkamer oude platen hangen, waarop dit monument voorkomt, zooals het in den oorspronkelijken vorm door

Kasteel Zuylenstein bij Leersum.

den Franschen generaal de Marmont in 1804 werd gebouwd, ter herinnering aan de overwinningen van Napoleon en het verblijf der bij Zeist gelegerde Fransch-Bataafsche troepen. Het

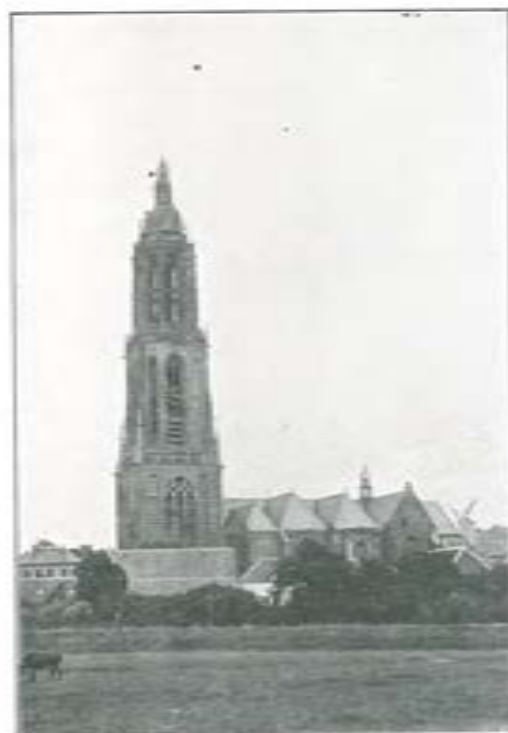
na bij gelegen dorpje Austerlitz, dat ontstaan is uit het kamp, hier op de heide door de Fransche en Bataafsche troepen in 1804 betrokken, is genoemd naar de plaats in Moravië, waar Napoleon den 2 December 1805 in den drie Keizersslag een schitterende overwinning behaalde. In 1861 werd het kerkje door Jhr. A. J. de Beaufort aan de plaats geschenkt. Dit dorpje werd oorspronkelijk „Napoleon“, later ook wel Marmontbergen of 't Oude Kamp genoemd. Op den 9den September 1804 had, ter plaatse waar thans de Pyramide staat, de feestelijke uitreiking plaats van het in 1802 door Napoleon ingestelde Legioen van Eer aan vele officieren en soldaten uit Marmonts-leger, welke zich in dienst van den grooten Keizer hadden onderscheiden. Dadelijk daarna werd met den arbeid aangevangen, waaraan alle rangen van generaal tot soldaat op dezelfde wijze en met dezelfde gereedschappen deelnamen. Een houten obelisk, in 1808 reeds weder gesloopt, en ongeveer van dezelfde gedaante, als de in 1894 van steen opgetrokken toren, voltooide de aarden Pyramide, waarvan de zijvlakken trapsgewijze van zoden waren opgebouwd.

Een looden bus met oorkonde, munten en het gouden kruis van het Legioen van Eer werden in de Pyramide begraven, en daarin in 1894, zij het ook in zeer geschoonden toestand, teruggevonden. De restanten van dien vondst bevinden zich in het Rijksmuseum te Amsterdam. Na den herbouw in 1894 was het monument steeds voor het publiek toegankelijk. Helaas heeft echter de vernielzucht aan een deel van het publiek eigen, noodig gemaakt dat overgegaan werd tot afsluiting der Pyramide. Het hoogste punt van den steenen obelisk op de Pyramide is 84.47 M. boven A.P. De omloop, 67.3 M. boven A.P., biedt een prachtig vergezicht naar alle zijden. De eigenaar der Pyramide, de heer J. B. de Beaufort te Woudenberg, heeft de welwillendheid gehad aan de N.W.- en Z.O.-zijden oriënteertafels aan te brengen, geheel op dezelfde wijze bewerkt als die van den A. N. W. B., welke wij op volgende uitzichtspunten zullen ontmoeten. Des zomers is deze Belvédère telefonisch met Woudenberg verbonden, om bij brand in de bosschen te kunnen waarschuwen. De Pyramide is gedurende de zomermaanden tegen entree van f 0.05 dagelijks te berisichtigen; Zondags vóór 12 uur 'smiddags echter niet alijl.

Door het laantje, recht tegenover de trap der Pyramide, bereiken we de uitspanning, steken den straatweg over om ter rech-

terzijde het voetpad in te slaan naar de „Koepel van Stoop“.

Deze koepel, zoo genoemd naar den stichter J. B. Stoop, een Amsterdamsch koopman, welke omstreeks 1830 de ontginningen begon, waarvan de bosschen op de Woudenbergse en Maarsse hoogte het product zijn, werd in 1838/39 gebouwd. Merkwaardig zijn de zes hardsteenen zuilen, welke het dak van

Kruisatoren en -kerk te Rhenen.

dezen sober opgetrokken, echt Hollandschen thee-koepel steunen, en die afkomstig zijn van de eerste Beurs van Amsterdam, welke in 1613 gebouwd werd door den bouwmeester Hendrik de Keyser, en in 1838 werd gesloopt, bij welke gelegenheid de heer Stoop deze zuilen uit de affraak kocht.

Thans bevat het gebouwtje een klein museum, betreffende de geschiedenis van „de Pyramide van Austerlitz“ (platen, kaarten en geschriften), alsook gegevens op boschbouwoontginningsgebied

aangaande de wijze waarop de boschbouw in deze streken wordt beoefend, verduidelijkt door een groote collectie fotografien en kaarten, alle betrekking hebbende op het ontstaan der ontginningen en den voortgang in de laatste 100 jaren, alsmede enkele curiositeiten in en om de bosschen gevonden. In hoofdzaak maakte deze verzameling een inzending uit op de Nationale en Internationale Landbouw-Tentoonstelling, in 1913 te Scheveningen gehouden, welke inzending aldaar een Eersten Prijs verwierf.

Deze inrichting is tegen betaling van f 0.10 voor volwassenen en van f 0.05 voor kinderen, mits met geleider, te bezichtigen, waartoe men zich wendt tot den vlak-bij-woonden boschwachter.

Door de laan tegenover den koepel zien we den Dom van Utrecht. De koepel is door prachtige boschpartijen omgeven, waardoor verschillende wegen loopen; we volgen de zoogenaamde Eoerenlaan, die ons achter langs de buitenplaats „De Hoogt” brengt naar de poort bij de Halte Maarn. In Pension Boschzicht van den heer A. A. van Woerdekom, gelegen vlak bij „Plattenberg” (zie blad 3) is hier eenvoudig logies te bekomen.

Onder de poort door volgen we een eindje den grintweg, die verderop langs „Zonbeuvel” loopt, slaan rechts een boschweg in en komen zoo op den Maarnschen Berg, van waar men een aardig gezicht heeft op het rangeerterrein van de Staatsspoor en bovendien nagenoeg hetzelfde panorama geniet als van den Zonbeuvel. Jammer dat de schapenherder met kudde, hond en breikous ook in deze streken bijna historisch is geworden; de kommen, die men hier en daar in het bosch ziet, waren drinkkommen voor de schapen, en herinneren er nog aan. Van den Maarnschen Berg betreden we de bosschen van den heer W. G. Wendelaar van Stameren, en gaan langs den Stamerweg naar den schoonen straatweg Driebergen—Doorn, begrensd door de prachtige buitenplaatsen Aardenburg, Der Hirtler, Huis te Doorn, enz., die ons langs het gemeentehuis op het aardige pleintje van Doorn brengt. De naam Doorn, als Thorhem en Thorne, komt het eerst voor in 838, en staat waarschijnlijk in verband met dien van den Dondergod Thor; in de nabijheid ligt ook de Donderberg, waar eertijds de oude bewoners aan hun god Thor offerden. Ook deze plaats werd door bisschop Alfrich geschoon aan graaf Rotgarius. Doorn is herhaaldelijk verwoest en verbrand, o. a. in 1322 door Willem de Goede en in 1420

en '21 door de Gelderschen. Het kerkje, waarvan het oudste gedeelte uit de 12e eeuw dateert, is wel waard even te worden bekeken. Het is, zooals bijna alle oude kerken, vroeger voor den Katholiken Eeredienst gebruikt, hetgeen o. a. te zien is aan de nisjes, die in het oudste middelste gedeelte naast den aldaar nog zichtbaren dichtgemetselden ingang worden aangetroffen. In de voormalige

Holle weg op den Wageningschen berg.

sacristie bevindt zich een steen, waarvan het opschrift helaas niet meer leesbaar is. In dit oudste gedeelte aan den Noordkant zijn twee openingen, een vierkant, de andere trechtervormig, die door het volk voor schietgaten worden aangezien. In de kerk treft men een steenen doopvont aan, dat niet meer gebruikt wordt, benevens een bord met de namen van alle predikanten.

Aan het dorpsplein staan de hotels „Palst“ [tel. 123] en „Lagerweij“ [tel. 140].

Langs Schoonoord, met de mooie beukenoprijlaan rechts, en Boschlust en andere villa's links, gaan we verder langs den straatweg tot aan de „Fleschlaan“, die wij inslaan en hiermede het eigendom betreden van den heer C. van der Lee.

Langs mooie dennenlaantjes, voorbij de plaats waar vroeger een steenen tafel stond, waarvan nu slechts het voetstuk over is, bereiken we den ijzeren uitzichtstoren (de Kaap).

Nabij den Keienberg.

't Is een heele klim naar boven, maar deze inspanning wordt beloond door het eenig mooie uitzicht. In het Noorden is weer de toren van Amersfoort het middelpunt van het panorama, dat zich hier ook langs den zuidelijken horizon uitstrekt.

Na den uitzichtstoren verlaten te hebben, kruisen we op een langen breeden boschweg den mooien Sandenburger grintweg, waarna we, onzen weg vervolgende door de bosschen van den heer Jhr. Godin de Beaufort van Maarsbergen, na eenige bochten op een stukje open heide komen. Op dit fraaie uitzichtspunt heeft de Bond een oriënteertafel en een bank geplaatst.

We staan hier op de noordelijke helling van den Darthuiserberg,

waarvan het huis dichtbij in het Zuiden te zien is. Op „de Pol“, de heuvel in de richting van Maarsbergen, bevindt zich het graf van een der zonen van den bewoner van het kasteel Maarsbergen. We richten nu onze schreden naar het oosten om den grintweg Maarsbergen—Broekhuizen te bereiken, welke ons zuidwaarts heengt naar den ingang van de vrij sterk stijgende laan naar de grafmonde van de familie Nellessteijn, bovenop den Donderberg, thans eigendom der gemeente Leersum; op het platte dak heeft men wederom een prachtig uitzicht.

Dese uitzichtplaats en de volgende geven een zeer afwisselend panorama te aanschouwen, bosch, heide en bouwland, daartusschen de roode daken van tabaksschuren en huizen, en in 't zuiden de Lek met haar scheepvaart.

Van den Donderberg bereiken we spoedig den koepel van Lombok, van waar eveneens een prachtig vergezicht te genieten valt. Doorgaande langs hetzelfde pad en aan het einde links omslaande, zien we den uitzichtstoren voor ons van den heer Van Dam te Wijk bij Duurstede, met wiens toestemming ook hier een oriënteertafel werd geplaatst. Van den steenen toren, die op een hoogte van 33.5 M. is gebouwd, overziet men den geheelen omtrek; de Lek en Wijk bij Duurstede met zijn ruïne, zijn duidelijk te zien.

We slaan thans het pad in dat naar het Noorden voert, naar de oude „Utrechtsche baan“, die ons door een stuk heide brengt, dat met z'en vele karresporen in het mulle zand onze onderdanen een weinig op de proef stelt. Maar het ruime uitzicht vergoedt veel en het is wel eens aangenaam ruimte om zich heen te hebben na de dichte bosschen, die we zijn doorgetrokken. Aan 't einde van dezen tocht biedt de Engelsche Berg van Teun de Geer ons een aangenaam zijte met een prachtig vergezicht. Misschien ontmoet ge er wel den eigenaar, die gaarne op dit mooie plekje gaat genieten, maar vergis u niet, gewoonlijk is hij maar op klompen en in een schoon blauw hemd; maak maar eens een praatje met hem, dat heeft hij gaarne, en voor een goed woord is iedereen gevoelig.⁵⁾ Zooeven verlieten wij de terreinen van de familie Pauw van Wieldrecht van de Ridderhofstad Broekhuizen, waarvan het huis eventjes tusschen het geboonte in de richting van Nederlangbroek zichtbaar is, en

⁵⁾ Dat hij niet van humor ontbloot is, getuigt het bord met de op zijn gestelde waarschuwing.

betreden straks het Zuylensteinsche bosch van Graaf Bentinck van Aldenburg op het kasteel van Amerongen.

Langs een lange laan dalen we naar het Zuiden naar den straatweg af, waar we uitkomen tegenover het kasteel Zuylenstein een zeldzaam goed bewaard voorbeeld van zeventiende-eeuwschen bouwstijl, prachtig gelegen tusschen het hooge geboomte. We volgen even den straatweg, om, naar rechts een zijweg inslaande, bij het kasteel van Amerongen uit te komen. Wie tijd heeft wandele om het kasteel heen, waarbij men aan den

Noordberg te Heilsam.

Oostkant een aardig kijkje op het voorplein krijgt, dat met z'n oude kanonnen, schietgaten en dikke muren een eerbiedwaardig aanzien heeft.

We zijn nu in het centrum van het oude plaatsje gekomen. (Hotel „Lievendaal“ [tel. no. 10], en „Oranjestein“ [tel. no. 11].) Voorbij het oude kerkje met den mooien toren bereiken we weer de tramrails¹⁾, volgen deze naar links slechts een kort eind,

¹⁾ Zij, die de wandeling eenigszins willen bekorten, kunnen aan de tramrails den straatweg rechtsaf volgen tot aan de breede beukenlaan, die naar het Amerongsche Berghuis leidt. Van daar komt men langs een mooi pad op den Amerongschen Berg (de manège), waar men de wegaanduiding met den blauwen driehoek weer kan volgen. Men mist dan echter eenige mooie punten op de Amerongsche en Ginkelsche hoogte.

en slaan tegenover een banketbakkerswinkel rechts den grintweg in, om over de boerderij op den Hazenberg, bij den koepel van de familie Van Eijck, een theehuis met boven een aardig zitje, uit te komen. De wandeling leidt verder langs eenige mooie uitzichtpunten op de Amerongsche en Ginkelsche hoogte. Mogelijk dat ge in deze bosschen reëen of ander wild ontmoet, laat ze dan met rust, bespied ze liever in hun natuurstaat, en bedenk, dat de eigenaren van deze gronden, Graaf Bentinck, en verderop voor een gedeelte de heer G. P. J. Versteegh uit Amerongen, liefhebbers zijn van de jacht en allicht deze bosschen voor wandelaars zooden sluiten, wanneer het wild werd verdreven. De weg gaat een weinig op en meer en brengt ons ten slotte door een mooie laan, dicht langs het Amerongsche Berghuis, op den eigenlijken Amerongschen Berg, in de wandeling „de Manège“ genoemd, zeker van wege de rondgaande wegen, en de daarop uitkomende breede lanen, waarvan enkelen een vergezicht aanbieden op de Betuwe (naar het Zuid-Oosten) en in de richting van Veenendaal (naar het Noord-Oosten)¹⁾. Even tevoren heeft men aan de rechterhand het Amerongsche Berghuis (hotel).

Een der breede lanen slaan we een eindweegs in en langs het gedenkteeken van de familie Athlone volgen we een breede laan, gaan aan het einde linksaf en komen op een vijsprong uit, van waar we, langs den rand van het jonge dennenbosch op den Elsten Berg, de bosschen op den Prattenburg, van Jhr. van Asch van Wijck binnengaan.

Langs een schilderachtig ravijntje en dicht langs de „Solkuil“, waar de woning van den vriendelijken boschbaas, Geurken, staat, komt men aan een open stuk heide met prachtig vergezicht over den Rijn. Die lust hebben, wandelen even naar een hoogtepunt op die heide, kenbaar aan een alleenstaand boompje, om het mooie panorama op te nemen, en keeren daarna naar den wandelweg terug, die ons spoedig naar den straatweg Elst—Veenendaal brengt. Dezen overstekende, bereiken wij het Hotel Berg en Bosch [tel. Veenendaal No. 23], dat op het terras en in de galerij een prachtig zitje en een welverdiende rust biedt; vooral des avonds, als de lichten van Veenendaal, Ede en Bennekom aan den horizon schitteren, en met een mooien sterrenhemel

¹⁾ Op den wandelweg ten Z. van de „b“ van Hazenberg (zie blad 3) kan men bij helder weder den Dom van Utrecht waarnemen.

De „manège“ wordt nog wel eens als roodanig gebruikt.

wedijveren, is het hier een eenig mooi schouwspel. Een kijkje op het dak van het hotel is, om het prachtige uitzicht, de moeite waard.

Noode scheiden we van het heerlijke terras van Berg en Bosch, volgen een eindje den straatweg naar Elst, en gaan recht door de heide over den Duitschen Ordeberg (Sparrenboom-sche Berg), naar den zoogenaamden Wielingsheuvel, toebehoorende aan de familie Wieling. Men verzuime niet nu en dan om te zien en er op te letten, hoe het uitzicht zich naar alle zijden verruimt. Rechtsaf gaande, bereiken we het heuveltje, waar weder een oriëntaertafel staat en een bank gelegenheid tot rusten biedt.

Van hier uit, gaande door de bosschen van de familie Boodt en van den heer Philipssen op den Remmerstein, beginnen we langzaam te dalen, hebben nu en dan een vrij uitzicht naar het N.O., terwijl door de boschlaan, die wij afdalen, de toren van Rhenen recht voor ons uit te zien is. Over den Lijster Ing en den Vijverberg en langs het Jodenbergje met het prachtige riviergericht, naderen we door bouwlanden Rhenen. Langs de zoogenaamde „Buiten Omme“, waar we om den prachtigen gothischen toren van de oude Kunerakerk heenwandelen en de muren der vroegere versterkingen zien, komen we in het stadje.

Rhenen, of Renen, behoorde in de 12e eeuw aan Godfried van Renen, na wiens dood de Heerlijkheid Renen aan de Utrechtsche Kerk verviel. Een der latere machtige Bisschoppen van Utrecht, Jan van Arkel, liet in 1346 Renen op eigen kosten van muren en poorten voorzien en maakte er een sterke vesting van. In de Raadzaal op het gemeentehuis hangt een schilderij, voorstellende een episode uit het beleg der stad in 1499 door de Gelderschen en Kleefschen, en waar de oude vorm van de Zuidzijde der stad met de Rijnpoot met hooge muren en torens en ophaalbrug is afgebeeld. Ook in 1673 heeft Rhenen een aanval van het Fransche leger onder Lodewijk XIV moeten doorstaan. In 1840 ongeveer zijn de poorten afgebroken, terwijl nu nog een gedeelte der oude muren te zien is.

Bezienswaardig is vooral het inwendige van de Kunerakerk, waarin zich een peer fraai oxaal en eikenkoorbanken bevinden. De sleutel van de kerk is verkrijgbaar bij den koster, Heerestraat A 57.

Over de brug bij het in de diepte gelegen station verlaten we Rhenen langs den straatweg, om weldra den Grebbeberg op te

gaan, waar we langs den zuidelijken rand een aantal rustpunten aantreffen met uitzicht op rivier en Betuwe. Sleepbooten met een heele „sleep“ achter zich aan, tjalken en andere zeilschepen verlevendigen het panorama. Bij den Koningstafel biedt weer een oriëntaertafel de gelegenheid om iets meer van den omtrek te leeren kennen. Volgens sommigen zou de Koningstafel zijn oorsprong vinden in een bezoek van Karel V; anderen meenen dat hij een herinnering is aan den Koning van Bohemen, Frederik van de Palts, die in 't begin der 17e eeuw eenigen tijd hier in

Kasteel Doorwerth.

den omtrek zijn verblijf hield. Het vroegere blokhuis is thans de woning van den boschwachter. Van deze plaats komen we door een aardigen hollen weg aan het aan automobilisten zoo welbekende hotel „de Grebbe“ [tel. Wageningen 66], waar men steeds verzekerd is een goede tafel te vinden.

Van hier tot Wageningen is het uit met bosch en heide. Twee wegen staan er voor ons open: de groote straatweg en de rivierdijk. Wij kiezen den laatsten, die afwisselende riviergezichten oplevert, en gelegenheid geeft om eens kennis te maken met de dijken die langs de rivieren het land tegen het water beschermen. In den winter 1913—1914 stond het water eenige malen zeer hoog. Toen waren de breede uiterwaarden geheel overstroomd en ging men langs een van dijk tot dijk schier onafzienbare watervlakte, waarboven hier en daar wat boomen en een enkele steenbakkerij uitstaken.

Bij zeer warm weder verdient het wellicht aanbeveling den beschaduwden straatweg te kiezen, ofschoon het automobielverkeer er zeer druk is. Men heeft dan slechts de rails van de stoomtram te volgen.

Door Wageningen (Hotel „De Wereld” [tel. 51], Hotel „Hof v. Gelderland” [tel. 126]), volgde men de Hoogstraat, voorbij het Hotel „De Wereld”.

Ook Wageningen, reeds in de 9e eeuw en vroeger bekend onder den naam Vada en Wagenwega, is een oude stad, die haar deel gehad heeft in de verschrikkingen van den oorlog. Zoo is het in 1672 door Lodewijk XIV veroverd en tot 1673 bezet gebleven, terwijl in den Franschen tijd het stadje, door het tabaksmonopolie van Napoleon, zeer veel schade heeft geleden. Wageningen werd oorspronkelijk op den Wageningschen Berg gesticht, op de plaats, die men thans Oud-Wageningen noemt, en in een oorkonde van 338 genoemd wordt. Nieuw-Wageningen verkreeg in 1263 stedelijke rechten en werd daarna met wallen en grachten omringd. Karel van Egmond stichtte er een burcht, die in de 18e eeuw werd gesloopt. De stad is in de Middeleeuwen herhaaldelijk belegerd.

Bekend is de Rijks hogere land-, tuin- en boschbouwschool.

Den hoofdweg volgende en daarna rechtsafgaande, bereiken we den Wageningschen Berg, waar men langs tuinen en bouwland den bergrand volgende, langs 2 kanonnen komt, uit den Franschen tijd afkomstig, die nog wel eens worden gebruikt voor het geven van signalen bij ijsgang. We betreden nu het landgoed Belmonte van de freules Constant Rebecque, volgen naar rechts den bergrand, het hek aan onze linkerhand houdende. Op dit gedeelte van de wandeling tot aan het hotel „Wageningsche Berg” vindt men geen bordjes, het pad wijst echter vanzelf den

weg. Links, kort voor men den hollen weg bereikt, ziet men een met populieren omgeven vierkant, met het oude kerkhof en familiegraf van Belmonte en een kleine ruïne, overblijfsel van een kerkje uit de 7e eeuw, in 1480 door de Bourgondiërs verwoest. We dalen in den „Hollen weg” af en klimmen aan de andere zijde dadelijk weer naar boven, houden het hek van Belmonte aan onze linkerhand.

Van dit pad langs den bergrand heeft men steeds een vrij uitzicht op den Rijn en in de Betuwe, waar bij helder weer een

De Westerbouwing.

menigte torens van dorpen te zien zijn. Dicht bij het hotel komen we op het terrein van de N. V. Wageningsche Berg; de wandeling gaat onderlangs het hotel van dien naam (tel. no. 33), maar een korte rust op het terras van het hotel is aan te bevelen om het schoone uitzicht op de Boven-Betuwe, dat men daar rustig kan genieten. We volgen den bergrand nog een kort eind en slaan dan noordwaarts af om de Belvédère¹⁾ op den Waterlooren te bezoeken, waar men op den 62 M. boven A.P. gelegen omgang een prachtig uitzicht heeft op de Geldersche vallei.

¹⁾ Is vanaf 1 Mei tegen een kleine entree voor het publiek toegankelijk.

Van den watertoren af volgen wij den straatweg even in westelijke richting, om dan bij het Bondsotel „Belvédère“ (tel. no. 22), het bosch in te slaan; langs den Domeinweg en door lanen, behoorende tot het landgoed „De Dorskamp“, onder beheer van den heer C. F. Pabst, bereiken we de uitspanning „Nol in 't Bosch“ (Zandenburg) (tel. no. 14).

Langs het speelterrein van genoemde uitspanning volgen we een aardig beuken- en sparrenlaantje, kruisen den grintweg naar Bennekom en wandelen verder door de terreinen van de heeren W. A. Insinger van Oostereng, dat links van ons ligt, en van het landgoed „Quadenoord“. Aan de Molenbeek gekomen, voert een voetpad langs de beek ons naar den zoeven genoemden Bennekomschen weg, die ons tusschen de Renkumsche heide en het dorpje Fluitersmaat door naar Heelsum voert. Rechts in de laagte ligt Renkum, dat met Oosterbeek een gemeente vormt, en waarschijnlijk reeds voor of in de 10e eeuw is ontstaan. Het was het middelpunt van 't graafschap „Redichem“. Op den straatweg gekomen, kan men het hotel „Klein Zwitserland“, dat even verder in de richting van Heelsum ligt, binnen enkele minuten bereiken. In het schilderachtig gelegen Heelsum trekt het oude kerkje op een hoogte aan de rivierzijde onze aandacht; we wandelen hier door de terreinen van Baron van Brakel, langs Vosdal naar den Noordberg, waar men op den bergrand een prachtig uitzicht heeft op den Rijn in de richting van den Wageningschen Berg. Dichtbij de uitspanning „De Zalmen“ slaan we rechts den weg in naar het kasteel Doorwerth, thans behoorende aan de Vereeniging „Doorwerth“, onder voorzitterschap van den heer F. A. Hoefer, te Hattem. Het kasteel, waarin thans een artilleriemuseum gevestigd is, wordt gerestaureerd en zooveel mogelijk in den oorspronkelijken toestand teruggebracht; de kapel is nog geheel zooals de laatste bewoners ze gebruikten. Na het kasteel, dat uit de Middeleeuwen dateert, en nog niet lang geleden bewoond werd door de familie Van Brakel, bezichtigd te hebben, keeren we op onze schreden terug en slaan achter de „Zalmen“ een „Hollen Weg“ in.

Wij volgen dien tot den vier-sprong, waar wij rechts afslaan langs een pad, dat door Rolandseck naar den Italiaanschen

¹⁾ We laten hier het Sanatorium Oranje-Nassanoord rechts liggen, in de daartoe behoorende lanen is, met het oog op de patienten, geen vrije wandeling toegestaan.

weg voert. Aan dit pad, even na een steile Jaling, zien wij rechts een wegwijzer, eenigszins in het hout verborgen, naar den Reigersberg, waarvan het bezoek zeer aan te bevelen is, de afstand is gering. Wij gaan den zigzaglopenden Italiaanschen weg op, om, hovengekomen, even een kijkje te nemen bij de bekende „Dunobank“ en daarna den Oosterbeekschen

Warnsbom.

Weg in te slaan. Even tevoren passeeren wij het „Duno Laantje“, de oprijlaan naar „De Duno“, van den heer J. W. F. Scheffer, en naar het Restaurant „Huis ter Aa“¹⁾ en de rubberfabriek van de firma Wilhelmi. Voor eenigen tijd verlaten wij den Oosterbeekschen Weg, om langs het ravijn, waardoor de beek loopt,

¹⁾ Er bestaat ook gelegenheid tot logeeren. Op het terras heeft men een mooi uitzicht op den Rijn, Ambem en de bosschen bij Oosterbeek.

af te dalen, waar we een goed overzicht hebben op het gebouwcomplex der fabriek en het restaurant, klimmen daarna weer naar boven en vervolgen den Oosterbeeksch Weg tot de Uitspanning „Westerbouwing“, waar het terras tot rusten noodt. De hier aanwezige oriëntaertafel geeft gelegenheid de aardrijkskundige kennis van de Betuwe op te frisschen.

Van de „Westerbouwing“ voert de „Van Borselenlaan“¹⁾ door de Doorwerthsche bosschen van den heer Jhr. Van Holthe tot Echten naar den lommerrijken straatweg naar Oosterbeek en Arnhem.

Men kan ook van de „Westerbouwing“ een anderen weg naar Oosterbeek nemen, die over het schoone landgoed „De Hemelsche Berg“ voert. Men volgt in dit geval den Oosterbeeksch Weg van de „Westerbouwing“ oostwaarts; beneden gekomen op den viersprong rechtuit. Kort daarop ziet men links over een groot grasveld het huis „De Hemelsche Berg“ en slaat daarna linksaf en volgt door het landgoed den rijweg (men kan ook even rechtsaf gaan naar den vijver) tot aan den straatweg. Op dezen rechtsaf naar Oosterbeek.

Langs „Kooie Herberg“ en het landgoed „Sonnenberg“ links en „Valkenburg“ en de „Hartestein“ rechts, komen we in het centrum van Oosterbeek. (Hotel „Schoonoord“ [tel. 259].) Oosterbeek, behorende tot de gemeente Renkum, is gelegen op de helling van de Veluwe'sche heuvelen en verdeeld in een Boven- en Benedendorp. Het gemeentehuis staat in Oosterbeek.

Ons resten thans de beide laatste etappen van den wandelweg over Warnsbom naar Arnhem, af te leggen. Na al hetgeen reeds werd genoten, is dit zeker niet het minst mooie gedeelte.

Tegenover het hotel „Schoonoord“, slaan we links in, gaan de brug bij Station Oosterbeek Hoog, met den aardigen inkijk in de uitgegraven spoorbaan, over, volgen aan de overzijde het spoorwegtalud om, tusschen den Lichtenbeek van Graaf van Limburg Stirum en Mariëndaal door, op den Amsterdamschen straatweg uit te komen.

We steken den straatweg over en komen spoedig in het mooie buitengoed „Warnsbom“²⁾ van den heer M. P. Vofite, met zijn

¹⁾ Men wordt er aan herinnerd, dat de andere wegen in dit terrein niet zonder speciale wandelkaarten betreden mogen worden.

²⁾ Het landgoed „Warnsbom“ is alleen toegankelijk voor hen, die zich aan het Secretariaat van den Bond van een persoonlijke toegangskaart hebben voorzien.

heerlijke lanen en fraaie waterpartijen. Langs de boerderij „Laag Erf“ en de nieuwe arbeiderswoningen „Casa Nova“ volgen wij den Kempenbergerweg met mooi uitzicht naar het Noorden; westwaarts gaande, komen we dan op den Schelmschen weg en daarmede op Arnhem'sch grondgebied.

Rechtsaf slaande langs den Kluizeweg, betreden wij het stadspark Sonsbeek, een waardig slot van onze voetreis.

Sonsbeek, Arnhem's trots, voor eenige jaren door de gemeente aangekocht, is stellig een der allerschoonste landgoederen in

Warnsbom.

Nederland. Van den hoogen uitzichtstoren werpen wij een blik over Arnhem's heuvelachtige omstreken, en weinigen zullen daarna niet nog eenigen tijd blijven dwalen onder het hoog geboomte en langs de fraaie vijvers, alvorens langs den Zijpendaalschen weg de stad te bereiken.

Arnhem, de hoofdstad van Gelderland, is in de laatste 100 jaren verbaazend vooruitgegaan. Het aantal inwoners is in dien tijd van ongeveer 10.000 geklommen tot p.l.m. 60.000. De stad verwierf stedelijke rechten in 1223 en was vroeger de zetel van de hertogen van Gelderland. Karel van Egmond versterkte de stad, waarvan de vestingwerken door Prins Maurits en Coehoorn aanmerkelijk zijn verbeterd. In 1672 werd Arnhem door de Franschen, onder Turenne, tijdelijk bezet. De verovering van Arnhem in 1813 aan het einde

der Fransche overheersching door de Pruisen onder generaal Bülau staat uitvoerig vermeld in het werk *Arnhem 1813—1913*, van wijlen den heer D. Fockema, hoofdconsul van den A. N. W. B.

De wallen zijn gedeeltelijk onder Lodewijk Napoleon en gedeeltelijk onder Koning Willem I geslecht en in plantsoenen herschapen.

Aan het eind van de voetreis, die ons zooveel schoons heeft doen genieten, past zeker een woord van dank aan de grondeigenaars, die dit mogelijk hebben gemaakt. Immers, voor het overgrootste deel gaat de tocht over particulier terrein, dat door de eigenaars voor den voetreiziger is opengesteld.

Dank zij deze welwillendheid, is het Bondsbestuur er in geslaagd het oorspronkelijk plan bijna onveranderd uit te voeren; slechts op enkele punten kon geen vergunning worden verkregen tot het plaatsen van de bekende blauwe driehoeken, en moest derhalve een kleine wijziging in de route worden aangebracht.

Moge dan de „wandelpad Amsterdam—Arnhem” menigeen opwekken tot beoefening van het alleroudste toerisme, het toerisme te voet, dat, ondanks alle moderne vervoermiddelen, nog niets van zijn bekoring heeft verloren. En mogen velen zich geroepen gevoelen om door hun lidmaatschap den Bond te steunen, wiens voortdurend streven het is het toerisme in al zijn vormen te bevorderen.

WANDELWEG AMSTERDAM-ARNHEM.

1° BLAD

